

*Кравцова Ю. В.,**доктор філологічних наук, професор,**завідувач кафедри слов'янських мов**Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*

ТИПИ І ПАРАМЕТРИ МЕТАФОРИЧНИХ МОДЕЛЕЙ

Анотація. Статтю присвячено одній з актуальних проблем лінгвометафорології – моделюванню метафоризації. Метафорика будь-якої мови відображає особливості національного образного сприймання світу, тому метафоричне моделювання допомагає встановити основні тенденції та закономірності колективного образного мислення тієї чи тієї етнокультури на певному етапі її еволюції.

На підставі аналізу лінгвометафорологічних досліджень із метафоричного моделювання схарактеризовано різні підходи до розуміння метафори та метафоричної моделі, описано способи параметризації метафори як семантичної та когнітивної моделі, встановлено спільні для них параметри, визначено деякі дискусійні питання. Метафорична модель з погляду семантичної дериватології є певною схемою смислоутворення, регулярним співвідношенням семантичних сфер мотивуючого (первинного) та мотивованого (вторинного) значень слів, пов'язаних спільним смисловим елементом. Метафоричну модель з позицій лінгвокогнітології розглядають як наявний у поняттєвій системі людського розуму когнітивний механізм, стійку відповідність між сферами джерела та мети, що відображає ментальні та культурні традиції етносу.

Викладено основні положення семантико-когнітивного підходу до вивчення метафори та моделювання метафоризації, розробленого авторкою, представлено параметричний опис семантико-когнітивної метафоричної моделі, дано обґрунтування введених понять метафоричного мотиванта, метафоричної мегамоделі та субмоделі. Семантико-когнітивна метафорична модель є регулярною схемою вербалізації корелятивних в аналогово-асоціативному плані понять, що існує у свідомості носіїв мови. Це трикомпонентна структура, яку утворюють вихідна й нова денотативно-поняттєві сфери метафоричної проєкції та семантико-когнітивний мотивант як мотивуюча ознака метафоризації.

Ключові слова: метафора, метафоризація, метафорична модель, параметри метафоричної моделі.

Постановка проблеми. У лінгвометафорології як новітній інтегративній галузі лінгвістики моделювання стало одним із провідних методів наукового дослідження. Це зумовлено насамперед тим, що активне вивчення метафоризації в семантичному та когнітивному аспектах сприяло визнанню метафори як модельованого об'єкта. З'явилася «величезна кількість описових праць, в яких виявляють і реєструють метафоричні моделі, що використовують в повсякденному житті, науці, політиці, мистецтві, у тому числі спеціальні словники метафор й електронні бази даних» [1, с. 132]. У лінгвометафорологічних дослідженнях розроблено різні концепції метафоричного моделювання, що загалом розглядають метафору як мисленнєвий процес, який полягає у встановленні відношення подібності між різними реаліями та проєцюванні когнітивних структур

з однієї сфери в іншу та завершується його експлікацією і фіксацією в мові. Метафоричне моделювання допомагає встановити основні тенденції та закономірності національного образного мислення тієї чи тієї етнокультурної спільноти на певному етапі її еволюції. Проте термін «метафорична модель» вчені розуміють неоднозначно, у зв'язку з чим є розбіжності у параметризації моделей, принципах їхнього опису і класифікації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У лінгвометафорології поступово сформувалися два основні підходи до моделювання метафоризації – семантичний (Л. В. Балашова, Л. О. Кудрявцева, Т. О. Кукса, О. М. Лагута, М. М. Лапшина, М. В. Москальова, О. Б. Пономарьова, Г. М. Скляревська та ін.) і когнітивний (А. М. Баранов, Е. В. Будаєв, Ю. М. Караулов, І. М. Кобозева, І. О. Філагенко, А. П. Чудінов та ін.), згідно з якими метафора розглядається відповідно як семантична і когнітивна модель. Встановленню й опису конкретних метафоричних моделей у різних за жанрово-стильовою диференціацією текстах (дискурсах) присвячено вже чимало прикладних досліджень (Т. С. Вершиніна, Х. П. Дацишин, А. О. Каслова, Р. Д. Керімов, О. В. Колотніна, А. Б. Ряпосова, Ю. Б. Феденева, О. М. Чадюк та ін.), проте багато питань ще залишаються невирішеними або дискусійними.

У лінгвометафорологічних дослідженнях із семантичного моделювання розуміння метафоричної моделі базується на теорії регулярної багатозначності, перш за все на положенні про семантичний паралелізм, сутність якого полягає в тому, що близькі за значенням слова часто мають однотипні вторинні значення, а типові співвідношення первинних і вторинних значень цих слів може слугувати моделлю для модифікації значень інших слів, що належать до будь-якого семантичного об'єднання. Розуміння метафори як когнітивної моделі ґрунтується на уявленні про неї як ментальне утворення, що відображає процес пізнання навколишнього світу й експлікується в мові. Метафоричні моделі існують в самій поняттєвій системі людського розуму як деякі схеми, що впливають на мисленнєву діяльність і мовленнєву поведінку носіїв мови. Такі метафоричні проєкції є невід'ємною частиною етнокультури, відбиваючи деяку стереотипність колективного образного-метафоричного мислення.

Мета статті – описати різні підходи до розуміння метафоричної моделі, її параметризації і принципів класифікації. Поставлена мета передбачає вирішення основних завдань: проаналізувати семантичний і когнітивний підходи до моделювання метафоризації, встановити спільні та відмінні риси у параметризації метафоричних моделей; описати новий семантико-когнітивний підхід до метафоричного моделювання, розроблений авторкою, та відповідні параметри метафоричної моделі.

Виклад основного матеріалу. На межі XX–XXI ст. терміни «модель метафори (метафоризації)» (В. М. Телія) і «метафорична модель» (А. М. Баранов) увійшли до широкого лінгвістичного вжитку у зв'язку з визнанням метафори як модельованого об'єкта.

У семантичних дослідженнях (Л. В. Балашова, Л. О. Кудрявцева, Т. О. Кукса, О. М. Лагута, М. М. Лапшина, М. В. Москальова, О. Б. Пономарьова та ін.) метафору розглядають як процес утворення переносного смислу, вторинну номінацію й аналізують разом із іншими семантичними моделями мови. Метафоричне моделювання з позицій семантики (семантичної дериватології) можна схарактеризувати як побудову моделей метафоризації, що демонструють регулярне перенесення найменування з одного класу предметів на інший на основі подібності їхніх ознак і відображають специфіку образно-асоціативного мислення етносу на певному етапі його розвитку.

Описи метафоричних моделей у семантичних дослідженнях мають певні відмінності як у встановленні їхнього компонентного складу, так і характеристики цих компонентів: наприклад, слово-параметр (метафоризований компонент); слово-аргумент (метафоризуючий компонент, мікроконтекст); семантичний реалізатор метафори (смісловий посередник між вихідним і метафоричним значеннями) [2, с. 112]; ідеографічні поля мотивуючого та мотивованого значень (поле-джерело та поле-мета); основа перенесення (асоціативні ознаки); інтегральні семи прямого та переносного значень ідеографічно співвідносних слів [3, с. 9] тощо. Незважаючи на відмінності в параметризації семантичних моделей метафоризації, їхньому кількісному та якісному складі, спільним є виділення певних семантичних об'єднань (ідеографічних полів, тематичних груп тощо), до яких належать твірні (первинні) та похідні (вторинні) значення, і смислового елемента, що мотивує метафоричне перенесення.

У різних дослідженнях із семантичного моделювання метафоризації, проведених на значному мовному матеріалі, представлено класифікації метафоричних моделей за різними критеріями. Так, Ж. О. Вардзелашвілі [2], аналізуючи субстантивну метафорику, виділила певні семантичні сфери: «Людина», «Предмет», «Фізичний світ (об'єкти природи)», «Тварина», «Абстрактні поняття», «Ментальна активність людини». Слова, залучені в метафоричний процес, були розподілені за тематичними групами, що об'єднуються під рубрикою тієї чи тієї семантичної сфери: «Предмет → Предмет», «Предмет → Людина», «Предмет → Фізичний світ», «Предмет → Абстрактні поняття», «Тварина → Людина», «Людина → Людина» тощо. О. М. Лагута [4] розробила детальну тематичну класифікацію субстантивних метафор, що належать до неживого світу, які були розподілені за основними семантичними сферами: 1) артефакти (*відмичка, мішок, ключ, намисто, вікно* тощо); 2) абстракції (*дихання, нірвана, бій, істерія, манія* тощо); 3) природа (*болото, джерело, гроза, русло, золото, сонце* тощо). Корпус усіх виявлених метафор класифікований за тематикою сфер-джерел і напрямів метафоризації – семантичних сфер твірного (прямого) і похідного (метафоричного) значень, характерних для узуальної субстантивної метафоризації.

Слід зазначити, що семантичні дослідження з метафоричного моделювання прагнуть до детального розгляду фактів вторинної номінації, який ґрунтується на компонентному

аналізі, що дозволяє глибше проникнути в сутність процесів метафороутворення. Проте описи метафоричних моделей, по-перше, здійснюються переважно на порівняно невеликому за обсягом матеріалі (від окремо взятих контекстів до певного лексико-граматичного класу слів), а іноді взагалі мають вибіркового характеру; по-друге, вони відрізняються складністю структурування і неоднозначністю параметризації моделей, що не сприяє виробленню єдиної методики опису і класифікації метафоричних моделей.

У когнітивних дослідженнях (А. М. Баранов, Е. В. Будаєв, І. М. Кобозева, І. О. Філатенко, А. П. Чудінов та ін.) метафору розглядають як ментальну операцію над концептуальними структурами, що полягає в проекції знань з однієї поняттєвої сфери в іншу, як механізм пізнання навколишньої дійсності, що дозволяє виявляти схожість між різними реаліями внаслідок застосування знань і досвіду, набутих в одній галузі, для вирішення проблем в іншій галузі. Метафоричне моделювання в лінгвокогнітології – це засіб розуміння, рубрикації, уявлення й оцінки дійсності на певному етапі розвитку суспільства, що відбиває національну самосвідомість. Метафоричну модель загалом трактують як стійку відповідність між сферою джерела та сферою мети, що відображає ментальні та культурні традиції етносу.

Описи метафоричних моделей у когнітивних дослідженнях теж мають суттєві відмінності як у встановленні їх компонентного складу, так і характеристики цих компонентів: наприклад, вихідна поняттєва сфера (ментальна сфера-джерело, сфера-донор, джерело метафоричної експансії); нова поняттєва сфера (ментальна сфера-мішень, реципієнтна сфера, напрям метафоричної експансії); фрейми, які структурують відповідну поняттєву сферу; типові слоти; компонент, який пов'язує первинні та вторинні значення [5, с. 44–45]; сфера-джерело; сфера-мішень (сфера метафоричного тяжіння); фрейми; слоти (Т. С. Вершиніна, Н. В. Головенкіна, А. Ю. Перескокова, М. Б. Шинкаренкова та ін.) тощо.

При описі метафори як когнітивної моделі зазвичай зазначають такі її параметри, як поняттєві сфери джерела та мети метафоричній проекції (або тільки сфери джерела), їхніх фреймів і слотів. При когнітивному підході поняттєве зближення сприймається як фактор значно важливіший, ніж рівневі або структурні відмінності, внаслідок чого при описі метафоричних моделей елімінуються обмеження, що визначають особливості семантичного підходу (чітка структурація моделей за семантичними полями / мікрополями, лексико-семантичними / тематичними групами тощо, до яких належать твірні і похідні значення, ієрархія сем), а це призводить до певних різночитань у поданні фреймово-словових характеристик одних і тих самих поняттєвих сфер.

У межах когнітивного моделювання метафоризації існують дві провідні теорії – дескрипторна (А. М. Баранов) та когнітивно-дискурсивна (А. П. Чудінов), що пропонують відповідні методики побудови метафоричних моделей, призначені для опису значного корпусу метафор, хоча термін «метафорична модель» трактується в них по-різному, що знаходить відображення у принципах моделювання. Так, А. М. Баранов [6] трактує метафоричну модель як безліч кортежів сигніфікативних і денотативних дескрипторів, представлених у вигляді семантичних «дерев», що демонструють ієрархічні відношення між цими дескрипторами. Використання понять сигніфікативних

і денотативних дескрипторів дозволяє, на думку науковця, по-перше, формалізовано описувати багато контекстів вживання метафор й обробляти їх за допомогою комп'ютерних програм; по-друге, кількісно оцінювати моделі з погляду на їхнє функціонування в дискурсі; по-третє, здійснювати об'єктивний аналіз метафор у реальному вживанні. Пропонована методика корпусного аналізу й опису метафорики дає змогу використовувати стандартні засоби комп'ютерної обробки даних і залучати для аналізу значні обсяги фактичної (мовної) інформації, що суттєво підвищує достовірність одержуваних результатів. Відповідно до когнітивно-дискурсивної теорії А. П. Чудінова [5] метафоризація розглядається як основна когнітивна операція, що полягає у взаємодії між структурами знань двох поняттєвих сфер – сфери-джерела та сфери-мішені. Метафорична модель розуміється як існуюча (або потенційна) у свідомості носіїв мови схема зв'язку між поняттєвими сферами («X – це Y»). Відповідно до цього система однієї ментальної сфери, що включає фрейми та слоти, слугує основою для моделювання ментальної системи іншої сфери. Науковець виділив такі ідеографічні сфери-джерела метафоричної проєкції, як «Людина», «Соціум», «Артефакт», «Природа» (сфера-мішень – політика), у межах яких встановлено частотні метафоричні моделі та докладно описано їхню фреймово-слотову структуру. Так, у сфері «Людина» представлена модель «Політичні реалії – це людський організм», структурована за допомогою фреймів «тіло людини», «фізіологічні органи», «частини тіла», «фізіологічні дії» тощо, де, наприклад, фрейм «фізіологічні дії» складають слоти «живлення, травлення та суміжні процеси» (*кочтати, перетравлювати*), «сон та його фази» (*дрімати, сон, спати, сплячка*), «народження, смерть та суміжні концепти» (*зародковий, народитися, померти*), «сп'яніння та суміжні концепти» (*похмілля, тверезий*), «дихання» (*дихати, перекрити кисень*).

У багатьох працях із когнітивного метафоричного моделювання матеріал наукового дослідження являє собою сферу-мету (певний дискурс), а опис метафоричних моделей полягає в інвентаризації та класифікації сфер-джерел метафоричної номінації та їхньої фреймово-слотової структури. Лінгвокогнітивне дослідження метафорики й опис метафоричних моделей здійснювалися переважно у політичному дискурсі (А. М. Баранов, Е. В. Будаєв, Т. С. Вершиніна, Р. Д. Керімов, О. Ю. Перескокова, А. Б. Ряпосова, О. О. Солопова, І. А. Філатенко, О. М. Чадюк, А. П. Чудінов та ін.), меншою мірою у науковому (К. І. Алексєєв, А. Д. Плісецька), медичному (С. Л. Мішланова, Т. І. Уткіна), екологічному (Н. О. Красильникова), економічному (О. В. Колотніна), педагогічному (К. Г. Кабаченко), художньому (Н. В. Головенкіна, О. С. Назін, К. М. Осатюк, К. Б. Рябих, М. Б. Шинкаренкова) дискурсах.

Когнітивні дослідження з моделювання метафоризації відрізняються детальністю систематизації і класифікації, використанням корпусних методик, що передбачає наявність значного обсягу мовних (мовленнєвих) фактів. Незважаючи на те, що автори дескрипторної та когнітивно-дискурсивної теорій маніфестують їх як когнітивні, вони практично поєднують когнітивний і семантичний аспекти, що наближає їх до ідеї розгляду метафори одночасно як ментального та мовного явища. Проте описи метафоричних моделей, виконані деякими дослідниками у річищі цих концепцій, містять, на наш погляд, деякі неточності: широке розуміння метафори, що включає порівняння, перифрази, метонімії, фразеологізми,

хоча такий підхід загалом властивий когнітивній семантиці; відсутність термінологічної єдності, нерідко навіть у працях одного автора; різночитання в описах фреймово-слотових структур одних і тих самих метафоричних моделей; складність структурування метафоричних моделей.

Семантико-когнітивний підхід до вивчення метафорики мови та мовлення (тексту, дискурсу), пропонований авторкою, передбачає розгляд метафори як ментально-вербального конструкту, створеного на основі аналогії або асоціативної подібності одного об'єкта з іншим, що вже має найменування, у процесі пізнавальної діяльності людини і призначеного для його характеристики та номінації. Семантико-когнітивне метафоричне моделювання розуміємо як побудову моделей метафоризації, що відображають національні стереотипи образного аналогового й асоціативного мислення будь-якої етнокультурної спільноти або індивідуальні уявлення про світ певного носія мови на конкретному етапі історичного розвитку. Метафора як семантико-когнітивна модель – це існуюча у свідомості носіїв мови регулярна схема вербалізації корелятивних в аналогово-асоціативному плані понять. Вона є трикомпонентною структурою, яку утворюють вихідна й нова денотативно-поняттєві сфери метафоричної проєкції та семантико-когнітивний мотивант як мотивуюча ознака метафоризації.

Слід зазначити, що метафоричне моделювання застосовується не тільки до мовних метафор, зафіксованих у тлумачних і семантичних словниках і відображає особливості колективного образного мислення, але і до мовленнєвих метафор, що існують в межах авторського тексту і демонструють специфіку індивідуального образного світосприйняття. Так, результати проведеного нами корпусного дослідження художньої метафорики [7] спростовують уявлення, що склалися, про те, що метафоричне перенесення відбувається у певних напрямках тільки в узусі (О. М. Лагута, Г. М. Склярєвська та ін.). Вважаємо, що утворення мовленнєвих (окказіональних) метафор також підпорядковане системним закономірностям, і, хоча виявлення й опис цих процесів складніше, ніж в узусі, воно не виходить за межі загальномовної системності. Мовні та мовленнєві метафори мають не тільки відмінні риси (для мовних метафор характерні загальноприйнятність вживання, загальнодоступність розуміння, фіксованість у тлумачних і семантичних словниках, для мовленнєвих – контекстуальна зумовленість і збереження «авторства»), а й спільні ознаки, основними з яких є семантична двоплановість і образність. Отже, мовленнєва (окказіональна) метафоризація так само системна, як і мовна.

Згідно з розробленою авторкою методикою кожна метафорична модель містить вихідну та нову ідеографічні сфери (наприклад, «фізичні властивості людини → атмосферні явища»). Ідеографічний спосіб представлення сфер метафоризації (вихідної та нової) дає можливість зрозуміти систему логіко-поняттєвих зв'язків між мотивуючим (метафоричним мотиватором) і мотивованим (метафоричним мотиватом, тобто власне метафорою) значеннями. При такому описуванні актуалізуються сфери-джерела (поняттєві сфери мотивуючого значення) та сфери-мети (поняттєві сфери мотивованого значення), що є спільним для семантичного та когнітивного моделювання, та елімінуються часткові відмінності, що характерно для когнітивних досліджень (у семантичних дослідженнях описи здійснюються зазвичай на матеріалі певної частини мови).

На підставі аналізу лінгвістичних досліджень у галузі метафоричного моделювання (А. М. Баранов, О. М. Лагута, Г. М. Склярєвська, А. П. Чудінов та ін.), ідеографічних словників (Ю. М. Караулов, О. С. Баранов), власних спостережень автора над фактами метафоризації в художній літературі розроблено класифікацію сфер-джерел і сфер-цілей метафоричної проекції, які об'єднані у такі поняттєві мегасфери, як-от: «Людина», «Соціум», «Тваринний світ», «Рослинний світ», «Неорганічний світ», «Артефакт», «Час», кожна з яких структурована за допомогою відповідних сфер і субсфер.

Загалом виділено такі поняттєві сфери у складі мегасфер: 1. «Людина»: 1) фізичні властивості людини; 2) фізіологічні властивості людини; 3) психічні властивості людини; 4) душевні властивості людини. 2. «Соціум»: 1) соціальні групи; 2) соціальні відносини; 3) армія; 4) мистецтво. 3. «Тваринний світ»: 1) види тварин; 2) об'єднання тварин; 3) фізичні властивості тварин; 4) умови проживання тварин. 4. «Рослинний світ»: 1) види рослин; 2) сукупність рослин; 3) фізичні властивості рослин; 4) фізіологія рослин. 5. «Неорганічний світ»: 1) фізичні явища; 2) атмосферні явища; 3) космічні об'єкти; 4) земні об'єкти; 5) водні об'єкти; 6) корисні копалини; 7) камені-самоцвіти. 6. «Артефакт»: 1) будівлі (приміщення); 2) домашнє начиння; 3) харчові продукти; 4) одяг; 5) інструменти; 6) техніка; 7) військові атрибути; 8) продукти ливарного виробництва; 9) предмети релігійного культу. 7. «Час»: 1) часові відрізки.

У мегасфері «Людина», наприклад, виділено такі поняттєві сфери та субсфери: 1) фізичні властивості людини: а) зовнішній вигляд людини: *кучерява лпа* (З. Гіппіус); *сивий мороз* (В. Інбер); б) частини тіла людини: *тіло землі* (А. Ахматова); *голови беріз* (В. Інбер); в) мовлення / голос: *говір моря*; *балакучі дерева* (З. Гіппіус); г) фізичні дії людини: *біг хмар* (В. Інбер); *роки мчать* (І. Сельвінський); д) фізичні відчуття людини: *солодкий сон* (В. Інбер); *холод душі* (З. Гіппіус); е) фізичні стани людини: *стогін душі* (М. Цветаєва); *втомлене сонце* (А. Бєлий); 2) фізіологічні властивості людини: а) внутрішні органи людини: *торгові артерії* (В. Інбер); *жили рік* (М. Цветаєва); б) фізіологічні процеси людини: *ковток стогадів* (В. Інбер); *сльози зірок* (А. Бєлий); в) фізіологічні стани людини: *спить земля* (З. Гіппіус); *сонна вода* (І. Сельвінський); г) хвороби: *агонія горобини* (Б. Пастернак); *рани рік* (М. Кузмін); 3) психічні властивості людини: а) пам'ять: *стогоди душі* (В. Інбер); *пам'ять серця* (А. Ахматова, М. Кузмін); б) мислення / інтелект: *задумливі птахи* (І. Сельвінський); *мудре серце* (А. Ахматова); 4) душевні властивості людини: а) духовна сутність людини: *дух століть* (А. Бєлий); *душа поезії* (А. Ахматова); б) риси характеру: *серце жадібне, душа покірна* (З. Гіппіус); *сніг лінивий, лагідний та обережний* (А. Ахматова); в) почуття: *пристрасно тягнуться гілки* (А. Бєлий); *душа розлюбила* (З. Гіппіус); г) емоції / переживання: *смуток фіалок* (М. Цветаєва); *похмуре небо* (З. Гіппіус); д) бажання: *серце хоче і просить дива* (З. Гіппіус); *каприз долі* (Б. Пастернак).

При описуванні метафоричної моделі для позначення смислового елемента, що відображає мотиваційний зв'язок вихідної та нової поняттєвих сфер, введений термін «семантико-когнітивний мотивант», який розуміємо як ментально-смісловий елемент, що інтегрує різні сутності, подібні в будь-якому відношенні. Він слугує мотивуючою ознакою метафоризації як метафоричної проекції з вихідної поняттєвої сфери до нової, показником метафоричної мотивації, що формулюється у най-

більш загальному вигляді («звук», «форма», «колір» тощо). Це термінологічне позначення актуалізує мотиваційні відношення вихідної та нової поняттєвих сфер (первинного / прямого та вторинного / метафоричного значень), що беруть участь у метафоризації, та відображає системні відношення когнітивних і мовних структур, сутність метафори як явища мови та мислення. Семантико-когнітивна метафорична модель має такий вигляд: сфера-джерело (метафоричний мотиватор) → сфера-мета (метафоричний мотиват, власне метафора) | семантико-когнітивний мотивант (мотивуюча ознака); наприклад, «фізичні явища → атмосферні явища | колір»: *вогні зорі* (А. Бєлий); *пожежа заходу сонця* (Б. Пастернак).

Необхідно зазначити, що раніше ми використовували термін «семантико-когнітивний формант» [7], в якому термін «формант» був запозичений з морфологічної дериватології для опису семантичної деривації, одним із процесів якої є метафоризація. Однак у морфологічній дериватології формант – це найменший у формальному та семантичному відношенні словотвірний засіб, яким мотивоване слово (дериват) відрізняється від мотивуючого. У семантичній дериватології, що сформувалася відносно нещодавно, цей термін не відображає повною мірою мотиваційні відносини мотивуючого та мотивованого значень, оскільки мотивуюча ознака не є формальним показником семантичної, зокрема метафоричної, деривації і тому не може бути вичленована як «різниця» між мотиватором і мотиватом.

Мотивуючі метафоричне перенесення ознаки неодноразово привертала увагу дослідників (О. М. Лагута, В. М. Прохорова, Г. М. Склярєвська, О. І. Усмінський та ін.). Більшість лінгвістів, які займаються вивченням метафоричної мотивації, вважають, що універсальною є метафоризація за подібністю формативних, метричних, хроматичних і консистенційних ознак. Так, О. М. Лагута виділила цілу низку мотиваційних ознак метафоризації: формативні; одараційні; колірні; смакові; вагові; звукові; часові; температурні; тактильні; консистенційні; функційні; реалізаційні; динамічні; квантитативні; реляційні; суб'єктивно-психологічні [4, с. 137]. Окрім того, деякі дослідники (О. М. Лагута, О. М. Прохорова та ін.) вважають, що мотивація може бути неодноаспектною.

Аналіз лінгвістичних праць з проблеми семантичної, у тому числі метафоричної, мотивації та зібраного нами фактичного матеріалу (художньої метафорики) сприяв виділенню основних типів семантико-когнітивних мотивантів, характерних для метафоризації: 1) форма (обриси, структура); 2) колір (тон, відтінок); 3) звук (висота, сила, темп, ритм, якість звучання); 4) динаміка (рух, дія, переміщення, розвиток); 5) кількість (множина, мала кількість, сукупність); 6) міра (розмір, ступінь чого-н.); 7) кореляція (порядок, розташування, зв'язок); 8) прояви об'єкта (виявлення, інтенсивність, активність, реакція на що-н., реалізація); 9) консистенція (щільність, прозорість, твердість); 10) стан (вид, характер); 11) час (тривалість, безперервність, послідовність); 12) функційність (призначення, мета); 13) оцінність (позитивна / негативна оцінка).

Згідно з нашою методикою семантико-когнітивного метафоричного моделювання можлива ієрархічна структурація метафоричних моделей. Сукупність метафоричних моделей із подібними поняттєвими сферами утворює метафоричну мегамодель, тобто напрям метафоричної проекції з однієї ідеографічної сфери в іншу, сформульований у загальному

вигляді: «Людина → Неорганічний світ», «Тваринний світ → Людина», «Соціум → Рослинний світ», «Неорганічний світ → Артефакт» тощо. Метафоричні моделі можуть мати різновиди, що характеризуються варіативністю нової поняттєвої сфери або семантико-когнітивного мотиванта при стійкій вихідній поняттєвій сфері, які називаємо метафоричними субмоделями (наприклад, метафорична модель «фізичні властивості людини → атмосферні явища | звук» може виступати в субмоделях: «мовлення → повітряний потік | сила звучання» (*шеним вітру*); «мовлення → повітряний потік | якість звучання» (*бурмотіння завірюхи*); «мовлення → атмосферні опади | сила звучання» (*голоси дощу*) тощо).

Висновки і перспективи подальших досліджень. Зіставлення семантичного і когнітивного підходів до моделювання метафоризації показало, що вони мають не тільки відмінні, а й спільні риси: розуміння метафори як модельованого об'єкта, оперування терміном «метафорична модель» («модель метафоризації»), виділення подібних параметрів метафоричної моделі та загалом співвідносну термінологію. Пропонована семантико-когнітивна метафорична модель трактується як регулярна схема вербалізації корелятивних в аналогово-асоціативному плані понять, яка існує у свідомості носіїв мови. Вона є трикомпонентною структурою, яку утворюють вихідна й нова денотативно-підмотивувальна сфери метафоричної проєкції та семантико-когнітивний мотивант. Всебічне вивчення метафори як модельованого об'єкта сприятиме формуванню єдиного розуміння метафоричної моделі, виробленню однакових параметрів моделювання і принципів класифікації моделей.

Подальший розвиток теорії метафоричного моделювання є однією з перспективних галузей лінгвометафорології, що дозволить встановити всі продуктивні моделі на певних етапах розвитку тієї чи тієї етнокультури, здійснити найповнішу інвентаризацію та класифікацію різних метафоричних моделей і відкрити значні можливості для розуміння загальних тенденцій і закономірностей колективного й індивідуального метафоричного мислення.

Література:

1. Кобозева И. М. Семантические проблемы анализа политической метафоры. Вестник МГУ. Сер. 9. Филология. 2001. № 6. С. 132–149.
2. Вардзелашвили Ж. А. Метафорические номинации в русском языке. Тбилиси : Изд-во ТГПУ им. С. Орбелиани, 2001. 234 с.
3. Кука Т. А. Метафорические модели как компонент идеографического поля (на материале слов, определяющих физическое состояние человека) : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук: спец. 10.02.01. Ростов н/Д, 2007. 24 с.

4. Лагута О. Н. Метафорология: теоретические аспекты. Ч. 2. Лингвометафорология: основные подходы. Новосибирск : Изд-во НГУ, 2003. 208 с.
5. Чудинов А. П. Очерки по современной политической метафорологии. Екатеринбург, 2013. 176 с.
6. Баранов А. Н. Дескрипторная теория метафоры. М. : Языки славянской культуры, 2014. 632 с.
7. Кравцова Ю. В. Метафорическое моделирование мира в художественном тексте: семантико-когнитивный анализ. К. : Изд-во НПУ им. М. П. Драгоманова, 2014. 320 с.

Kravtsova Yu. Types and parameters of metaphorical models

Summary. The article is devoted to one of the topical problems of linguometaphorology – the modeling of metaphorization. The metaphor of any language reflects the peculiarities of the national figurative perception of the world, therefore metaphorical modeling helps to establish the main trends and regularities of the collective figurative thinking of ethnoculture at a certain stage of its evolution.

Based on the analysis of linguometaphorological studies on metaphorical modeling, various approaches to understanding metaphor and metaphorical model are characterized, methods of parameterization of metaphor as a semantic and cognitive model are described, parameters common to them are established, and some debatable issues are defined. From the point of view of semantic derivation, a metaphorical model is a certain scheme of meaning creation, a regular ratio of semantic spheres of motivating (primary) and motivated (secondary) meanings of words connected by a common semantic element. The metaphorical model from the standpoint of linguocognitology is considered as a cognitive mechanism present in the conceptual system of the human mind, a stable correspondence between the spheres of the source and the goal, which reflects the mental and cultural traditions of the ethnic group.

The main provisions of the semantic-cognitive approach to the study of metaphor and modeling of metaphorization, developed by the author, are outlined, a parametric description of the semantic-cognitive metaphorical model is presented, the justification of the introduced concepts of metaphorical motivator, metaphorical megamodel, and submodel is given. The semantic-cognitive metaphorical model is a regular scheme of verbalization of correlative analog-associative concepts that exists in the minds of native speakers. This is a three-component structure formed by the original and new denotative-conceptual spheres of metaphorical projection and the semantic-cognitive motivator as a motivating feature of metaphorization.

Key words: metaphor, metaphorization, metaphorical model, parameters of metaphorical model.